

УДК. 377.112.4

Скляр О.Г., к.т.н., проф., Скляр Р.В., к.т.н., доц.
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. В статті розглядаються особливості організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти з урахуванням сучасних вимог і умов навчання, методи її ефективної організації як невід'ємної складової в системі освітнього середовища.

Ключові слова: самостійна робота, здобувач вищої освіти, компетентність, фахівець, оцінювання знань, навчальні матеріали.

Постановка проблеми. Концепцією реформування української освіти визначені основні завдання вищої освіти - підготовка кваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією і орієнтованого в суміжних областях діяльності, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності. Рішення цих завдань неможливо без підвищення ролі самостійної роботи здобувачів вищої освіти над навчальним матеріалом, посилення відповідальності викладачів за розвиток навичок самостійної роботи, за стимулювання професійного зростання здобувачів вищої освіти, виховання творчої активності та ініціативи [1-3].

Самостійна робота здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти (ЗВО) є важливим видом їх навчальної та наукової діяльності. Самостійна робота здобувачів вищої освіти (СРЗ) відіграє значну роль у кредитно-модульній системі організації освітнього процесу. У зв'язку з цим, навчання у ЗВО включає в себе дві практично однакові за обсягом і взаємовпливом частини процесу навчання і процесу самонавчання. Тому СРЗ повинна стати ефективною і цілеспрямованою роботою здобувача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до думки багатьох дослідників (А.В. Барібін, А.С. Єлізаров, А.Р. Ганєєва, Е.А. Сарібекова і ін.), самостійна робота містить в собі потенціал для активізації внутрішніх пізнавальних мотивів здобувача до придбання нових знань і його прагненню до саморозвитку та самовдосконалення. Крім того, що самостійна робота активізує роботу здобувачів вищої освіти, вона має ще однією важливою перевагою - носить індивідуалізований характер. Кожен здобувач використовує джерело інформації в залежності від своїх власних потреб і можливостей.

Слід зазначити, що самостійна робота є більш успішною, якщо вона носить невимушений характер. Тому викладач повинен створювати лише

основу для зародження у здобувача потреби в ній, а також має сенс створити таку ситуацію, при якій здобувач відчув би дефіцит засвоєного матеріалу, а потім вказати йому конкретне джерело інформації для заповнення цього дефіциту [4-6].

Формулювання цілей статті. Розглянути специфіку і проблеми організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти та визначити ефективні методи її організації з урахуванням сучасних вимог до якості залишкових знань та професійної компетентності як цілісної системи освітнього процесу у формуванні висококваліфікованих фахівців.

Виклад основного матеріалу досліджень. До сучасного фахівця суспільство пред'являє досить широкий перелік вимог, серед яких важливе значення має наявність у випускників певних здібностей та вміння самостійно здобувати знання з різних джерел, систематизувати отриману інформацію, давати оцінку конкретної фінансової ситуації. Формування такого вміння відбувається протягом всього періоду навчання через участь здобувачів вищої освіти (ВО) у практичних заняттях, виконання контрольних завдань та тестів, написання курсових та випускних кваліфікаційних робіт. При цьому самостійна робота здобувачів вищої освіти відіграє вирішальну роль в ході всього освітнього процесу [7-9].

Самостійна робота - запланована навчальна, навчально-дослідна, науково-дослідна робота здобувачів ВО, що виконується в позааудиторний (аудиторний) час по завданню і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі (при частковій безпосередній участі викладача, що залишає провідну роль за роботою здобувачів ВО).

Успіх від спільної діяльності викладача і здобувача також багато в чому залежить від вибору оптимальних форм і видів занять для організації самостійної роботи.

Вибираючи оптимальні форми організації самостійної роботи [9-11], викладач повинен прагнути забезпечити максимальну мотивацію здобувача ВО, для цього необхідно точно визначити обсяг завдання і розрахувати оптимальний час на його виконання з урахуванням індивідуальних можливостей кожного здобувача. Непосильний обсяг завдання і надмірно завищені вимоги різко знижують мотивацію навчання.

Формування знань і умінь самостійної роботи здобувачів ВО проходить більш ефективно при використанні активних методів навчання [7,8], тому що активне навчання передбачає використання такої системи методів, яка спрямована не на виклад викладачем готових знань, їх запам'ятовування та відтворення здобувачем, а на самостійне оволодіння ними знаннями і вміннями в процесі активної пізнавальної та практичної діяльності. Важливо надати здобувачам можливість мислити, вирішувати будь-які проблеми, які породжують думку, міркувати над можливими шляхами вирішення цих проблем.

З використанням комп'ютерних мереж і онлайнових засобів, ЗВО отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити кожного здобувача.

При використанні інформаційних технологій на заняттях і в організації самостійної роботи підвищується мотивація навчання та стимулюється пізнавальний інтерес здобувачів ВО, зростає ефективність самостійної роботи, з'являються зовсім нові можливості для індивідуалізації. Комп'ютер разом з інформаційними технологіями відкриває принципово нові можливості в галузі освіти, в навчальній діяльності здобувача [3, 4].

В інформаційному суспільстві віртуальний простір стає сферою діяльності, в тому числі і в галузі вищої освіти. Інформатизація суспільства є безумовним чинником розвитку освітнього середовища. Постійний розвиток і впровадження інформаційних технологій (використання мультимедійних засобів, комп'ютерів, локальних мереж та інтернету) вносить корективи в процес навчання.

Дослідники особливостей сучасної освіти вказують на зміщення акценту від навчання (викладач навчає) у бік вивчення (учень вивчає). Виходить, що в сучасній моделі навчання викладач виступає в ролі тьютора-консультанта, медіатора-посередника або сполучною ланкою між організаційно-технологічним середовищем навчання і учнем.

Сучасні тенденції вдосконалення професійної підготовки фахівців, використання інновацій в освіті великою мірою спираються на потенціал комп'ютерних технологій. Так крім використання «живого» контакту з викладачем (лекції, семінари, практика, заліки та іспити) активно застосовуються дистанційні освітні технології – оглядові лекції, форуми, проектна діяльність, конференції з провідними фахівцями [5].

Управління самостійною роботою здобувачів вищої освіти включає:

- чітке планування змісту і обсягу самостійної роботи;
- організацію, контроль і аналіз результатів самостійної роботи;
- необхідне навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення;
- впровадження нових технологій навчання;
- облік роботи здобувачів ВО і викладачів у межах СРЗ.

Провідна мета організації і здійснення СРЗ повинна збігатися з метою навчання здобувача – підготовка бакалавра і магістра з вищою освітою. При організації СРЗ важливою і необхідною умовою стають формування вмінь самостійної роботи для придбання знань, навичок і можливості організації навчальної та наукової діяльності.

Метою самостійної роботи здобувачів вищої освіти є оволодіння фундаментальними знаннями, професійними вміннями і навичками діяльності (компетентностями) за спеціальністю, досвідом творчої, дослідницької діяльності. Самостійна робота здобувачів ВО сприяє розвитку самостійності, відповідальності й організованості, творчого підходу до вирішення проблем навчального і професійного рівня [10,11].

Завданнями СРЗ є:

- систематизація та закріплення отриманих теоретичних знань і практичних умінь здобувачів ВО;
- поглиблення і розширення теоретичних знань;
- формування умінь використовувати нормативну, правову, довідкову документацію та спеціальну літературу;
- розвиток пізнавальних здібностей та активності здобувачів ВО: творчої ініціативи, самостійності, відповідальності й організованості;
- формування самостійності мислення, здібностей до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації;
- розвиток дослідницьких умінь;
- використання матеріалу, зібраного і отриманого в ході самостійних занять на семінарах, на практичних і лабораторних заняттях, при написанні курсових і дипломної робіт, для ефективної підготовки до диференційованих заліків т

Діяльність викладача по організації самостійної роботи здобувачів ВО.

Викладач формує зміст, планує, організовує, керує, контролює самостійну роботу здобувачів ВО.

1. Формування змісту самостійної роботи здобувачів ВО.

Викладач формує зміст самостійної роботи здобувачів ВО у відповідності з вимогами стандартів вищої освіти і освітніх програм [10,11].

Формування змісту самостійної роботи включає в себе:

- визначення та обґрунтування необхідного мінімуму розділів, тем, питань, завдань, що виносяться на аудиторну і позааудиторну самостійну роботу здобувачів ВО;
- визначення змісту та обсягу теоретичної навчальної інформації та практичних завдань з кожної теми, які виносяться на самостійну роботу;
- відбір і пропозицію методів і форм самостійної роботи здобувачів ВО у відповідності з сучасними технологіями навчання;
- визначення форм і методів контролю за виконання самостійних завдань здобувачами;
- розробку критеріїв оцінки результатів позааудиторної самостійної роботи, з урахуванням вимог до результатів навчання здобувачів ВО, які визначені стандартом вищої освіти.
- по цілям, засобам, трудомісткості, термінам виконання, формам контролю самостійної роботи здобувачів ВО.

2. Контроль над виконанням самостійної роботи.

Для контролю самостійної роботи здобувачів ВО можуть бути використані різноманітні форми, методи і технології контролю [6,10].

- Форми: тестування, самозвіт, презентації, кейси, захист творчих робіт, контрольні роботи тощо.

- Методи контролю: семінарські заняття, заліки, колоквіуми, лабораторні роботи, практичні роботи, співбесіди, іспити.

- Технології контролю: ситуативна, рейтингова оцінка, портфоліо, самооцінка тощо.

- Контроль результатів самостійної роботи здобувачів ВО здійснюється в межах часу, зазначеного в навчальних планах на аудиторні навчальні заняття з дисципліни і позааудиторну самостійну роботу здобувачів ВО і проходити в письмовій, усній або змішаній формі.

- Контроль результатів самостійної роботи здобувачів ВО може проводитися одночасно з поточним контролем знань здобувачів з відповідної дисципліни.

- Результати контролю самостійної роботи здобувачів ВО обов'язково повинні враховуватися при здійсненні підсумкового контролю з дисципліни.

Загальнопедагогічними критеріями оцінки результатів організованої самостійної роботи здобувача є:

- рівень освоєння здобувачем навчального матеріалу на рівні навчальних компетенцій;

- уміння здобувача використовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань;

- сформованість загальнонавчальних умінь;

- обґрунтованість і чіткість викладу відповіді;

- оформлення звітної матеріалу у відповідності з вимогами;

- творчий підхід до виконання самостійної роботи;

- рівень сформованості аналітичних, прогностичних, рефлексивних умінь;

- рівень володіння усним і письмовим спілкуванням.

Технологічна організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Якщо говорити про технологічну сторону, то організація СРЗ може включати в себе наступні складові:

1. Технологія відбору цілей самостійної роботи. Підставами відбору цілей є цілі, що визначені стандартом вищої освіти і конкретизація цілей по курсам, що відображають введення в майбутню професію, професійні теорії і системи, професійні технології тощо.

Відібрані цілі відображають таксономію цілей, наприклад: знання джерел професійної самоосвіти, застосування різних форм самоосвіти при організації самостійної роботи. Крім того, цілі самостійної роботи повинні відповідати структурі готовності до професійної самоосвіти, що включає мотиваційний, когнітивний, діяльнісний компоненти.

2. Технологія відбору змісту СРЗ. Підставами добору змісту самостійної роботи є стандарт вищої освіти, джерела самоосвіти (література, досвід, самоаналіз), індивідуально-психологічні особливості здобувачів ВО (навченість, інтелект, мотивація, особливості навчальної діяльності) [10].

3. Технологія конструювання завдань. Завдання для самостійної роботи повинні відповідати цілям різного рівня, відображати зміст кожної пропону-

ваної дисципліни, включати різні види та рівні пізнавальної діяльності здобувачів ВО.

4. Технологія організації контролю. Включає ретельний відбір засобів контролю, визначення етапів, розробку індивідуальних форм контролю.

Самостійна робота здобувачів ВО повинна чинити істотний вплив на формування особистості майбутнього фахівця, вона планується здобувачем самостійно. Кожен здобувач самостійно визначає режим своєї роботи і міру праці, що витрачається на оволодіння навчальним змістом з кожної дисципліни. Він виконує позааудиторну роботу за особистим індивідуальним планом, в залежності від його підготовки, часу та інших умов [7-9] .

План самостійної роботи здобувачів ВО на семестр може включати щотижневі завдання, успішність виконання і захисту кожного з яких оцінюється викладачем. При цьому самостійна робота здобувачів ВО розглядається як обов'язкова частина оволодіння змістом кожного змістового модуля.

Цілі самостійної роботи з конкретної дисципліни визначаються кожним викладачем по-своєму: формування певних умінь (навчальних, предметних, професійних); оволодіння новим змістом (на різних рівнях – знайомство, осмислення і застосування); систематизація знань, встановлення зв'язків між знаннями з різних областей тощо.

При цьому здобувачам повинна забезпечуватися можливість повноцінної самостійної роботи з освоєння дисципліни в семестрі з використанням сучасних інформаційних технологій і методичних посібників різного типу, в тому числі в електронній формі.

Здобувача з першого тижня вивчення слід ознайомити з дидактичними одиницями дисципліни, переліком і обсягом самостійно досліджуваного навчально-програмного матеріалу, а також системою бальної оцінки і підсумкового тесту, іспиту (заліку) з даної дисципліни.

Висновки. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти під керівництвом викладача є одним з найбільш ефективних напрямків в освітньому процесі, що розвиває самостійну творчу діяльність, виключно сильно стимулюючи придбання і закріплення знань. СРЗ набуває особливої актуальності при вивченні спеціальних дисциплін, оскільки стимулює здобувачів вищої освіти до роботи з необхідною літературою, виробляє навички прийняття рішень.

Бібліографічний список.

1. Морозова Н.В. Инновационные средства организации самостоятельной работы студентов. *Молодой ученый*. 2011. №2. Т.2. С. 102-104.
2. Гончаренко С.У., Олійник П.М., Федорченко В.К. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. К. : Вища школа, 2003. 323 с.
3. Болтянський О.В., Болтянська Н.І. Застосування інноваційних технологій при викладанні у сучасному вищому навчальному закладі, як фактору

формування професійних компетентностей майбутніх фахівців. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2017. Вип. 20. С. 39–42.

4. Скляр Р.В. Моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти в закладах вищої освіти. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти»*. 2019. Вип. 22. С. 40-45.

5. Скляр О.Г., Скляр Р.В. Застосування методів проблемного навчання при викладанні дисциплін механізації тваринництва. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти»*. 2019. Вип. 22. С. 9-18.

6. Скляр О.Г., Скляр Р.В. Технологія інтерактивного навчання. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2013. Вип. 17. С. 155-158.

7. Болтянський О.В., Болтянська Н.І. Проведення експертизи якості знань в системі підготовки бакалаврів у ТДАТУ. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2018. Вип. 21. С. 36–40.

8. Скляр О.Г., Скляр Р.В. Методичні аспекти проведення ділових ігор на прикладі дисципліни «Машини, обладнання та їх використання в тваринництві». *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2012. Вип. 16. С. 90-94.

9. Дереза О.О., Дереза С.В., Болтянський Б.В. Сутність і структура самостійної роботи здобувачів вищої освіти в умовах особистісно орієнтованого навчання. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2018. Вип. 21. С.146–150.

10. Скляр О.Г., Скляр Р.В. Методика виконання індивідуального завдання з дисципліни «Машини та обладнання для тваринництва». *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2011. Вип. 15. С. 192-196.

11. Болтянський Б.В., Болтянська Л.О. Організація самостійної роботи студентів засобами інформаційних технологій. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2017. Вип. 20. С.34–38.

Skliar A., Skliar R. ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF PROVIDERS OF HIGHER EDUCATION OF TECHNICAL DISCIPLINES

Summary. The article deals with the peculiarities of organizing the independent work of higher education students, taking into account modern requirements and conditions of study, methods of its effective organization as an integral component in the educational environment.

Key words: independent work, higher education applicant, competence, specialist, knowledge assessment, educational materials.